

# VYKOUPENÍ A SPÁSA

*K jubilejnímu roku 1983*

Vojtěch Raňků

„...desátého dne sedmého měsíce ... v den smíření ... posvětíte padesátý rok a vyhlásíte svobodu všem jejím obyvatelům. Bude to pro vás léto milostivé, kdy se každý vrátí ke svému vlastnictví a všichni se vrátí ke své čeledi“ (Lv 25,9n). Tak veliké základy položil Starý zákon „milostivému roku“; byly uloženy i těžké podmínky, takže asi nebyly zcela plněny – zůstaly však výzvou. Výzvou i nám. Tím spíš, že Ježíš zahájil svou veřejnou činnost rovněž vyhlášením „léta milosti Hospodinovy“ (Lk 4,19). Následující poznámky mají přispět k prohloubení víry, svobody a mezilidských vztahů, aby naše slavení nebylo „formálně papežské“, jak se poněkud nesprávně a neekumenicky vyjadřuje komentář nového překladu k Levitiků (Kalich, Praha 1975, str. 335).

## *Názory*

Svět, ve kterém žijeme, stojí vůči **vykoupení** (Božímu činu) a **spáse** (naší situaci v Bohu) buď nechápavě nebo odmítavě. Vykoupení? Od čeho? Podle optimistů není hřích (přelud nevinnosti), jsou jen úchylinky ve vývoji, chyba je v přírodě, v dějinách, ve společnosti (teorie omluv). Anebo se upadá v těžký pesimismus: Vykoupení? Podívejte se na tento neutěšený, ba příšerný svět – ten že je vykoupen?

Trochu podobná je situace v různých náboženstvích. Židovství stále očekává vykupitele, islám jej zavrhuje. Buddhismus Boží zásah do lidských dějin odmítá, protože vykoupení nadpozemskou silou snímá člověkovu odpovědnost za zlo, ale zlo se může odčinit jen dlouhou řadou převtělování. Naopak tzv. vykupitelské sekty propadají nové gnózi, nové mytologii šťastných a blažených, pro něž svět tone v růžových mlhách.

Filozofie novověku zdůrazňuje, že každý čin, tedy i zlý, je vždy osobní: ukládá odpovědnost. Vykoupení tuto odpovědnost ulehčuje, ne-li zlehčuje, je to neuskutečnitelný slib, vede k pasivitě, odcizení atp. Člověk musí být sám sobě vykupitelem. Marxismus nabízí jiné vykoupení postátněním výrobních prostředků, změnou výrobních vztahů a nastolením beztřídní společnosti.

Na této situaci mělo podíl i křesťanství, životem i teologií. Sv. Anselm (†1109) se první pokusil o soustavnou „teologii vykoupení“ — byla to však spíš meditace zbožného mnicha o propastné vzdálenosti a bezmocnosti hříšného člověka před Boží svatostí. Tato modlitba ustrnula v podobě jakoby právního zadostiučinění: Bůh se pro naše hříchy urazil, tato urážka je nekonečná člověk ji nestačil odčinit, proto se musel Boží Syn vtělit a na kříži obětovat za nás, aby uraženému Božímu majestátu přinesl zadostiučinění k naplnění spravedlnosti. — Ale představa „uraženého Boha“, který vyžaduje zadostiučinění smrtí svého Syna, je cizí Novému zákonu. V citlivější formulaci (my jsme urazili Boha) může přinášet částečný pohled na tajemství vykoupení a spásy, ale může i vyvolat představu krutého Boha, oběti jako krvavé události, hříchu jako vševládné moci.

Lutherova představa „výměny úloh“, že Kristus se stal arcihříšníkem, abychom my byli bez hříchu, je spíš básnickou metaforou než hlubším vhledem do skutečnosti vykoupení a spásy.

Tradiční soteriologie byla poměrně vzdálena životu. Tento nedostatek chce v poslední době odčinit „teologie osvobození“, osvobození sociálního, ekonomického a politického. Takové osvobození jistě souvisí s vykoupěním člověka, ba je jeho úkolem; ale pro skutečnost nového člověka, pro společenství s Bohem, pro „bohatství Božího milosrdenství“ je toto vysvětlení nedostatečné. Zvláště když příliš věří marxistické utopii a přijímá bez kritiky všechny její prostředky, včetně násilí a krvavé revoluce.

Je třeba znovu promyslet a hlavně prožívat skutečnost spásy. „Tak to budiž vpravdě svatý rok, pravá doba milosti a spásy, poněvadž intenzivněji posvěcovaná přijímáním milosti vykoupení ze strany lidstva naší doby. Ať se to děje obnovou celého Božího lidu“ (Vyhlášovací bula jubilejního roku na paměť 1950 let vykoupení z 6. ledna 1983).

### *Starý zákon*

Hned po pádu prvních lidí je ve SZ dána naděje na záchranu (Gn 3,15). V slovech i událostech, v prosbách i vyslyšeních – všude se jeví Jahve jako Bůh zachraňující a vysvobozující. Vykupuje (slovesa G L, PDH z právního a obchodního jednání) jednotlivce z jeho nouze (Žl 49, 8n, Job 33,27n aj.), především však celý národ z Egypta (Dt 7,8; 9,26; 13,6; 15,15 aj.). Vysvobození z egyptského otroctví se stává obrazem pro všeobecné vysvobození v dějinách spásy (Iz 41,14; 43,14; 44,6.24; 49,26 aj.). Současně však roste vědomí hříšnosti člověka a potřeba vysvobození jednotlivce z neštěstí hříchu (Job 4,17; 14,4; 15,15; Žl 51, 9–15 aj.). Záchrana je tu líčena jednotlivými činy, kdežto Boží požehnání jako trvalá přítomnost Jahvova člověku obrácenému a s Bohem spojenému; i to je významný jev spásy! Celá „teologie exodu“ zůstává jako čin i jako předobraz vykoupení Kristova nepřebernou studnou výkladu Otců (beránek, přechod přes Rudé moře, Mojžíš vyvádí vodu ze skály, záchrana na poušti atd.).

Zvláště významná je postava Služebníka Jahvova v pěti písních Deutero–Izajáše (kap. 40–60) s jeho zástupnou smrtí. Tím směrem ukazují také starozákonní oběti, především v den smíření (se symbolem kozla). Můžeme tedy klidně odmítnout názor některých protestantských a po nich i katolických teologů, kteří tvrdí, že idea oběti, především „zástupné“ oběti není biblická a pochází z pohanství.

### *Nový zákon*

V tomto myšlenkovém světě, ovlivněném dále i literaturou sapienciální (smrt Spravedlivého, kterého Jahve oslaví, v knize Moudrosti) a intertestamentární (pozdně židovské apokryfy, spisy kumránské), vystupuje i Ježíš v nejstarší křesťanské tradici jako ten, který vydává své tělo a vylévá svou krev na odpuštění hříchu. To je vrcholný Ježíšův čin, vyvrcholení jeho vydanosti, celé jeho „proexistence“, jeho bytí–pro–nás (Schürmann). Zbavit jeho smrt významu zástupné oběti by znamenalo zbavit ji jejího nejvlastnějšího smyslu (Schürmann, Käsemann, Smolík).

V podobenstvích synoptiků je často něco ztraceného, co je zachraňováno (zbloudilá ovce, ztracená drachma, marnotratný syn). Ježíš odpouští hříchy, uzdravuje nemocné, křísí mrtvé — je dobrým pastýřem, který dává život za své ovce. V janovských spisech je Ježíš Kristus světlo, pravda, život, cesta — protože není vykoupení jiné než v něm (proti gnózi, která viděla vykoupení v poznání pravdy a v extázi).

Nejrozsáhlejší a nejhlubší popisy tajemství vykoupení a spásy máme u sv. Pavla. Jsou jednak vzaty ze světa obchodního: zrušení dluhopisu, vykoupení; ze světa právního: osvobození, ospravedlnění, zadostiučinění; ze světa mravního: smír, odpuštění, (zástupná) obět. Nejhlubší výrazy však jsou: proměna, uzdravení, očista, znovuzrození, obnovení (synovství), nový člověk, nový život, nové stvoření, posvěcení, pečeť a záruka Ducha svatého.

Máme tedy úžasné **rozpětí významů**. Bylo by chybou, kdybychom svedli celé Boží tajemství vykoupení a spásy na jeden výraz. Naopak toto bohatství nám dává možnost hluboce prožívat největší dar a také o něm tak mluvit!

Je třeba znovu a znovu číst, znovu a znovu rozjímat veliké texty: Ef 1,3–14; 2,4–10; 1 Jan 2,2–14; 3,5; Gal 1,4 aj.

### *Dnešní teologická reflexe*

se pokouší přiblížit radostnou zvěst o vykoupení dnešnímu světu.

*Kdo* nás vykoupil? Důsledně zdůrazňujme trojiční charakter spásy. Otec tak miloval svět, že nám, pro naši spásu daroval nejdražší dar – svého Syna. Ten svobodně a dobrovolně vykonal spásnou vůli Otcovu i svou. Celým svým životem, který byl počat, naplněn a dokonán jeho Duchem, Duchem lásky. Tedy celé nejsvětější Trojice – každá osoba svým vlastním způsobem – nám přináší, nabízí a uskutečňuje s naším přijetím dílo radikálního smíru. Není to člověk, který první „přináší smírnou obět uraženému bohu“, ale je to Bůh, který „obětuje“ člověku, Otec svého Syna, ten vydává sebe. Duch jako nový přímlovce, utěšitel a posvětitel, pomocník a zastávce dokonává Kristovo dílo.

*Koho* vykoupil Bůh? Jen některé? Všechny lidi? Celý vesmír? V souvislosti s překladem konsekračních slov při slavení eucharistie vznikly u nás (i jinde) spory. Je však zcela jasná pravda, že Ježíš Kristus dává sebe „za život světa“, aby „všichni byli spaseni“, jako „výkupné za všechny“ (srov. Jan 1,9; 3,16n; 8,12; 6,33; Řím 5,18; 2 Kor 5,14; 1 Tim 2,6). Všeobecnost vykoupení nelze oslabovat rozlišením: co do dostatečnosti prý je všeobecné, ale co do uskutečnění nikoliv. To se týká spásy, ne vykoupení. Při poslední večeři mluvil Ježíš o svém díle, ne o jeho účincích: Mluvil aramejsky, a aramejské SAGGI'IN, podobně jako hebrejské RABBIM a řecké POLLOI (ostatně ze čtyř zpráv o ustanovení eucharistie se vyskytuje jen v Mk 14,24: HYPER POLLÓN) může mít obojí význam: mnozí – anebo neomezené množství – srov. kolísání sv. Pavla v Řím 5,15 a 5,18). Smírný čin Ježíše Krista se týká i všeho tvorstva, celého vesmíru (Řím 8,19nn; Kol 1,19).

*Z čeho* nás Bůh vykoupil? Zajisté z hříchu. Ale mnohem důležitější je hlásat, že se „pro nás a pro naši spásu stal člověkem!“ daleko závažnější je, *k čemu* nás

vysvobozuje! Že Boží spása je naplněním našeho lidství. Že jsme spaseni nejen Bohem, ale v Bohu a pro Boha. Že tedy spása je **přítomný** děj – ne něco, co se stalo před 1900 lety na Kalvárii!

*Jak se uskutečňuje vykoupení a spása, skutečná spása celého člověka, z jeho duchovní smrti, hříchu i zákona lidské slabosti? Obětí Ježíše Krista. Je to poněkud rychlá odpověď a zasluhuje vysvětlení, tím spíše, že ji zpochybňují někteří teologové – a že ji jiní lidé banálně odbývají: Co z toho mám, když druhý za mne umře?*

**Oběť** má dvě stránky, jednu těžkou, bolestnou, až krvavou – druhou duchovní, která jí teprve dává smysl. Kde se něco rodí, bývá oběť: zrno musí zemřít, aby vydalo plod, matka rodí v nebezpečí života a v bolesti, myslitel a umělec obětuje svobodně sebe své tvorbě. V tom smyslu je oběť vrcholným mravním činem, nejvyšším darem lásky. Tak se Kristus „vydal do krajnosti“ (KENÓSIS – srov. Flp 2,6–11; Jan 10, 10b–18; 13,1; 15,13).

Proto je smysluplná oběť **zástupná**, za druhého, snad lépe pro druhého. U Ježíše ještě podle Pavla i místo nás proto, že čin vykoupení není v plně našich silách. Celý jeho život byl „bytím–pro–nás“, takže jeho smrt byla jen vyvrcholením a dokonáním. Celým životem i smrtí se postavil za svá slova, za své dílo pro nás. Smrt (ale pak i vzkříšení a oslavení) byla svědectvím, že se nám daroval cele; proto říká emauzským učedníkům, že „musel“ trpět – a tak vejít do slávy.

Tím máme napověděno také, *proč* se obětoval a k čemu je vykoupení/spása. Ne jenom „zadostiučinění za urážky“, na „odčinění hříchů“. V tajemství vykoupení se zjevuje nejplněji – na rozdíl od pohanských představ usmíření božstva – především **Boží láska**. Bůh první přichází k nám, potřebným spásy, jako otevřené nebe, jako znamení naděje. Advent lidstva – jeho očekávání – se naplňuje, Bůh je tak skutečně Emanuel – Bůh s námi. Bůh přichází k člověku: Boží všudypřítomnost se „prolamuje“ v blízkost milosrdnou, slitovnou, zachraňující a posvěcující. Je s námi Otec, skrze Syna, v Duchu svatém – celý Bůh s námi a pro nás, v nás a před námi. Dává nám účast na svém životě, vtahuje nás do svého společenství. To je jeho pokoj a mír – jaký svět nemůže dát.

Duch svatý zpřítomňuje vykoupení v každém křtu, v každém odpuštění hříchů, v každém slavení eucharistické oběti. Tak nás posvěcuje a zasvěcuje: oběť je **sacrificium!** Dává i pravou svobodu, sjednocuje vykoupené, naplňuje je plností lidskou i Boží.

Ovšem, vykoupení je spásou **člověka**. „Člověk nemůže žít bez lásky. Je sám sobě nepochopitelnou bytostí a jeho životu chybí smysl, jestliže lásku nepozná, nesetká se s ní, nezakusí ji, neschvaluje její zásady a neprokazuje ji sám činně druhým. Proto právě Kristus Vykupitel... zjevuje plně člověka samotnému člověku. A to je také – můžeme-li se tak vyjádřit – lidská složka v tajemství vykoupení. V ní nalézá člověk velikost, důstojnost a hodnotu lidské přirozenosti vlastní. V tajemství vykoupení člověk znovu dochází svého výrazu. Určitým způsobem je znovu stvořen“ (Jan Pavel II., enc. Redemptor hominis 10).

Vykoupení nepůsobí automaticky, mechanicky, magicky. Jsme dělníky své spásy, odvažme se říci: spoluvykupiteli. Tak je vykoupení Boží **výzvou**, abychom „spasili svou duši“ – neboť co prospěje člověku, kdyby získal celý svět a ztratil svou

duši? (srov. Mk 8,36); máme vykupovat i čas (srov. Ef 5,16) a mrtvé skutky (srov. Žid 9,14).

Vykoupení je **pověřením** a posláním. Jako Kristus, tak i vykoupený nežije již sobě, má žít pro druhé! „Osvobození od hříchu, stali jste se služebníky spravedlnosti“ (Řím 6,19). „Vybízím vás, bratři, pro Boží milosrdenství, abyste sebe sami přinášeli jako živou, svatou, Bohu milou oběť; to ať je vaše pravá bohoslužba ... jeden druhému sloužíte jako jednotlivé údy“ (Řím 12,1.5). „Proto přijímejte jeden druhého, tak jako Kristus k slávě Boží přijal vás“ (Řím 15,7). Charizmatickými dary Ducha jsme zasvěceni k „službě smíření“ (2 Kor 5,18).

Jsme vykoupeni také **pro Boha!** „Ve své lásce nás předem určil, abychom rozhodnutím jeho dobroty byli skrze Ježíše Krista přijati za syny a chválili slávu jeho milosti ... stali se chválou jeho slávy“ (Ef 1,5.6.12; srov. Řím 8,18; 15,7; 1 Kor 10,31; 1 Sol 2,12; Kol 3,4 aj).

Použito: O. H. Pesch, Das geheimnisvolle „Muss“ im Leben Jesu. Geist und Leben 49 (1976), 81–87. Max Seckler, Theosoterik und Autosoterik. Theol. Quartalschrift 4/1982, 289–298. K. Lehmann, Er wurde für uns gekreuzigt. Tamže, 299nn.